

EMINESCU
1850-1889

CE-TI DORESC EU TIE.
DULCE ROMANIA.
LA TRECUTU-TI MARE.
MARE VIITOR!

IN MEMORIA
100 ANI DE LA NAȘTEREA
ȘI DE LA MOARTEA
A MĂESTRULUI
1871
LUCIA COSTEȘA PONTIU DRĂGĂLA
ROMÂNIA DE PREȘEDINIA
ȘTARBUȘII ȘIRIȘII WILHELMI
PENTRU-ȚI ÎNTE 2004
CĂRMĂȘIA TÂMBE

Naționalismul în istoria românilor

12 februarie 2017 de Răzvan Codrescu

Naționalismul românesc în context european

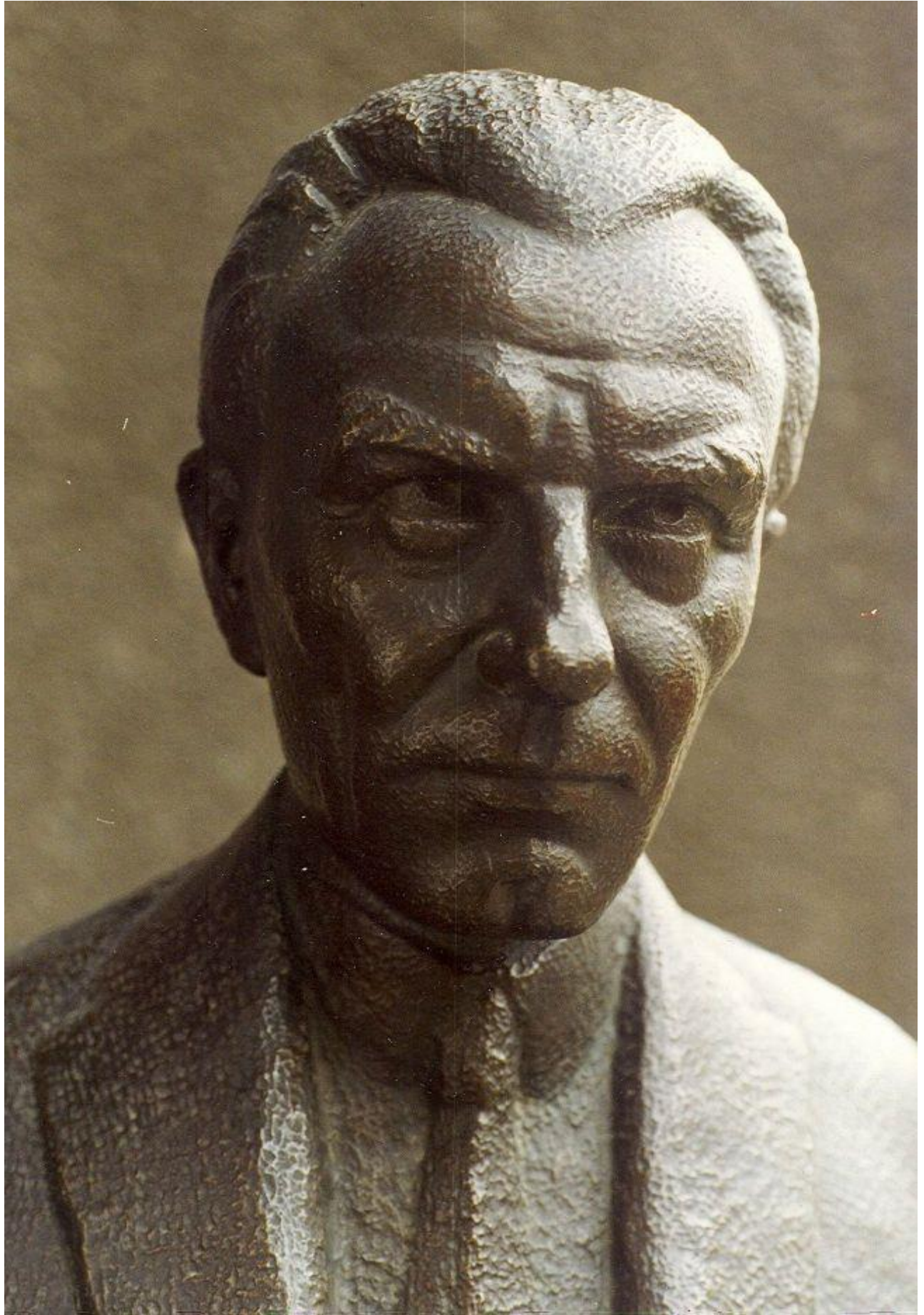
Ipostaze istorice și provocări actuale

I

În secolul al XIX-lea (“secolul naționalităților”, cum i s-a spus), naționalismul politic s-a născut, la noi și aiurea, sub auspicii masonice. E un fapt istoric că masoneria s-a pus o vreme în slujba “emancipării națiilor” (ceea ce i-a și determinat pe naționaliștii romantic-revoluționari ai epocii să se înscrie masiv în loji și să le adopte lozincile în lupta politică, socotind că astfel pot servi mai eficient cauza “nației” lor și chiar pe acel retoric “Dumnezeu al popoarelor”). Este interesant că, deși națiunile europene se conturaseră demult (încă dinspre sfârșitul Evului Mediu), iar Europa creștină subzistase firească, veacuri de-a rândul, ca ansamblu de diversități etnice consolidate, *naționalismul ca doctrină politică* n-a existat înainte de secolul al XIX-lea! Abia o dată cu acest secol (“bolnav”, după *topos*-ul romantic; “stupid”, după Léon Daudet) s-a trecut relativ repede de la naționalismul firesc, organic și nediscursiv al veacurilor anterioare la un naționalism doctrinar, ofensiv și retoric. Sau s-ar putea zice: de la existența națională organică, mai degrabă subconștientă, la naționalismul politizant, la ofensiva “conștiinței naționale”. *Cineva* (negreșit nu popoarele însele!) a avut interesul precis de a da realităților naționale firești această bruscă turnură militantă, folosindu-se de o propagandă insidioasă. *Sentimentul național a fost incitat să devină armă de luptă politică*. Ba chiar s-a mers, în unele cazuri, pe fondul febrei romantice, pînă la o substituție a misticismului religios cu noua “mistică națională” (a se vedea, bunăoară, scandalul “filetist” din Balcani). Faptul a fost greu de consecințe: ofensiva naționalismelor a schimbat considerabil configurația politică a Europei.

Avînd în vedere puternica tensiune ulterioară dintre ideologiile masonice și ideologiile naționaliste, această sumară schiță istorică poate părea paradoxală; în contextul epocii respective ea își află însă o explicație extrem de simplă: conspirația masonică, pentru a-și putea realiza planurile mondialiste, avea nevoie de dezintegrarea marilor imperii; anticipînd și exploatănd *pro domo* o anumită tendință istorică obiectivă (aceea de formare a statelor naționale independente sau măcar autonome), ea a folosit *agitația naționalistă* spre a grăbi disoluția internă a acestor imperii tradiționale (ce s-au și prăbușit pe rînd, de-a lungul secolului al XIX-lea și în primele decenii ale secolului XX; aici nu intră în discuție dacă aceste imperii erau bune sau rele, ci scopul malefic cu care s-a lucrat la distrugerea lor; nu atentatul la ordinea imperială este grav, cît *sensul anticreștin* al acestui atentat, confirmat cu prisosință de evoluția ulterioară a lucrurilor). Cum avea să se întîmple însă și cu “experimentul comunist” de mai tîrziu (ce a avut ca principal scop distrugerea rebarbativului imperiu rus pravoslavnic), naționalismul, o dată ce și-a îndeplinit menirea dizolvantă, a devenit incomod pentru proiectele internaționaliste ale francmasoneriei, care, deși s-a mai folosit de el în cazuri izolate, a trecut la o vastă campanie antinațional(ist)ă, pe care o continuă și azi [1]. Atît naționalismul secolului trecut, cît și comunismul secolului nostru au sfîrșit prin a se întoarce, cu destulă agresivitate, împotriva celor ce le-au folosit ca instru-

mente destructive/dizolvante; fiecare dintre ele s-a purtat (în parte previzibil, în parte imprevizibil) ca un Golem răzvrătit împotriva celor ce l-au pus în mișcare. Sau, ca în povestea “ucenicului vrăjitor”, anumite forțe obscure, o dată dezlănțuite, n-au mai putut fi, de la un moment dat, controlate. Ba mai mult decât atât: naționalismul și comunismul, deși esențial divergente, au ajuns să se întâlnească și să-și dea mâna, după al doilea război mondial, pricinuind multă bătaie de cap conspirației mondialiste și marilor puteri înregimentate acesteia; așa a apărut, pe scena istoriei contemporane, struțo-cămila “naționalismului comunist” (ce pare departe de a-și fi spus ultimul cuvânt, mai ales în Rusia post-sovietică [2]).

II

În România, după preludiul constituit de încercarea de insurecție a lui Tudor Vladimirescu (1821), care, în ciuda eșecului rapid, a marcat falimentul fanariotismului și trezirea conștiinței noastre naționale, naționalismul a prins consistență mai ales cu generația pașoptistă, ai cărei lideri erau cu toții masoni. Spiritul romantic a favorizat și el, desigur, afirmarea (și chiar supralicitarea) “specificului național” (lucru valabil, într-o fază mai târzie, și pentru cazul Eminescu). Apartenența masonică a romanticilor noștri pașoptiști trebuie însă corect înțeleasă. E greu de stabilit dacă ei aveau conștiința unei manipulări; cert este că interesele masonice coincideau pe atunci cu aspirațiile etnice ale momentului, astfel că pașoptiștii par a fi fost naționaliști sinceri și masoni prin conjunctură. Naționalismului românesc i-au trebuit câteva decenii ca să se emancipeze de faza lui masonică [3].

Generația lui B. P. Hasdeu (denumită îndeobște “post-pașoptistă”, deși delimitările nu pot fi decât relative) intuiuse deja necesitatea acestei emancipări (ideile naționaliste ale tânărului Hasdeu le anticipează, în multe privințe, pe cele eminesciene) [4]. Adevărata trecere de la naționalismul de obediență masonică la naționalismul organic românesc s-a făcut mai ales prin Eminescu [5]. Dar Eminescu n-a fost nici înțeles și nici urmat imediat; “Junimea” era aproape în totalitate o societate masonică, Maiorescu însuși era un amestec ciudat de conservatorism și cosmopolitism, iar un A. C. Cuza (n. 1857), viitorul antimason și antisemit radical, trecut și el pe la “Junimea”, cochetase cu masoneria în prima lui tinerețe. Naționalismul eminescian se va consolida și se va extinde o dată cu generația lui Iorga, cel ce a vorbit pentru întâia oară de “Cruciada românismului” [6]. Cu toate aceste antecedente, abia epoca interbelică va fi însă aceea care va da naționalismului românesc o autentică bază spirituală, săvârșind nunta dintre naționalismul eminescian și creștinismul ortodox, fie prin “ortodoxismul” gândirist (tutelat de Nichifor Crainic), fie prin Mișcarea Legionară (așa cum o gândise inițial întemeietorul ei, Corneliu Z. Codreanu: mai mult ca „școală spirituală” decât ca partid politic), fie prin “școala” lui Nae Ionescu (Vasile Băncilă, Mircea Vulcănescu, Mircea Eliade, Constantin Noica etc.), fie prin sinteza strict teologică a lui Dumitru Stăniloae (mai întâi în paginile revistei *Gândirea*, apoi în volumele *Ortodoxie și românism – 1939* și *Poziția d-lui Lucian Blaga față de creștinism și ortodoxie – 1942*). O expresie mai târzie a naționalismului creștin al generației interbelice a fost, pînă foarte aproape de noi, legendarul Petre Țuțea (cf. *Între Dumnezeu și neamul meu*, Fundația Anastasia-Arta Grafică, București, 1992), reorientat totuși, ca opțiune politică ideală, dinspre “năluca” legionarismului spre un fel de sinteză liberal-conservatoare (de genul celei pe care avea s-o încerce mai târziu Varujan Vosganian cu dispăruta Uniune a Forțelor de Dreapta). Și, oarecum surprinzător, un evreu (creștinat, ce-i drept, ba chiar călugărit în ultimii ani ai vieții, la Rohia): marele filo-român și marele ortodox N. Steinhardt (cu precădere în *Jurnalul fericirii*)! [7]

A trebuit deci să treacă aproape o sută de ani pentru ca naționalismul românesc, curățit de orice reziduuri masonice, să-și afle suprema articulație, pe fondul renașterii noastre ortodoxe, mai ales în deceniul premergător celui de-al doilea război mondial. (Desigur, au existat – cum se fac simțite și astăzi – și manifestări naționaliste mai puțin sau deloc legate de Ortodoxie; ele au rămas însă într-un plan secund. A se vedea și Nicolae Roșu, *Dialectica naționalismului*, Editura Cultura Națională, București, 1936 – o primă carte dedicată devenirii istorice a naționalismului românesc).

Situația postbelică a dus la o eclipsă de vreo două decenii a spiritului național. Apoi, o dată cu debutul epocii ceaușiste, naționalismul a revenit în forță, dar în forme profund viciate: dimensiunea lui moral-spirituală, creștină și ortodoxă, a fost înlocuită cu un soi de demagogie protocronistă, chinuit adaptată ideologiei marxiste (în plasa căreia au căzut, din păcate, și câteva conștiințe naționale autentice). A rezultat, în ansamblu, o caricatură grotescă a naționalismului (sub eticheta “patriotismului” propagandistic), de altfel tot după model moscovit. În slujba acestui naționalism ateu, materialist și gregar s-au pus, pe lângă câțiva naivi de bună-credință, o întreagă armată de politruci abjecți, mai ales din a doua generație comunistă, unii dintre ei activînd și în cadrele Securității, iar Adrian Păunescu și Corneliu Vadim Tudor au fost fruntașii lirici ai șleahtei. Este ceea ce a supraviețuit cu precădere din regimul comunist, după decembrie '89, spurcînd pînă azi scena politică românească.

Ultimul patriarh al naționalismului creștin românesc: Petre Țuțea (1902-1991)

III

Prin urmare, au existat în istoria României moderne trei formule generice de naționalism: *naționalismul de sorginte masonică*, *naționalismul de sorginte creștină* și *naționalismul de sorginte comunistă*. Ele nu trebuie confundate una cu cealaltă, nici judecate cu aceleași măsuri. Viabilă sau nu (viitorul o va dovedi, pe deasupra speculațiilor noastre), singura formulă naționalistă pur românească, avînd și autentice temeieri moral-spirituale, este cea de a doua (intuită și parțial fundamentată de Eminescu, apoi adîncită de marea generație

interbelică); în numele ei mărturisesc, de altfel, multele mii de martiri (din anii '30 pînă în anii '60), ca și numeroasele personalități culturale care n-au ezitat să și-o asume [8], mai cu seamă pînă în pragul marelui război.

Avînd în vedere cele de mai sus, toți cei ce mai cred astăzi într-o posibilă *soluție creștină și națională a crizei românești* trebuie – dacă vor să fie credibili și, cu timpul, eficienți – să se delimiteze categoric de orice forme ieftine sau false de “naționalism” și “fundamentalism”, redescoperind și asumîndu-și creator *adevărata tradiție națională*, cu toate exigențele ei *morale și spirituale*. Așa cum odinioară naționalismul românesc a trebuit să se scuture de balastul masonic, tot așa el trebuie să se scuture astăzi de balastul comunist. Pe de o parte, falșii prieteni sînt mai primejdioși decît adversarii învederați. Pe de altă parte, dincolo de orice considerente “pragmatice”, e aici o problemă de principialitate istorică și morală, care unui om de dreapta nu-i poate fi indiferentă.

Desigur, în urma acestor considerații problematizante, cineva poate reclama un răspuns mai răspicat la o întrebare ce se impune de la sine, dincolo de cazul românesc: este naționalismul, ieșit din starea lui genuină și implicat în dinamica politică a modernității, ceva mai degrabă bun sau ceva mai degrabă rău? S-ar putea răspunde că, ținînd într-un fel de firea lucrurilor, el nu este, în sine însuși, *nici* bun, *nici* rău; sau că este, ca tot ce se consumă în intervalul imperfect al istoriei, și bun, și rău, căci aici, “în veac”, lucrurile sînt, în mod fatal, indefinit amestecate, prin prezența corupătoare a “păcatului”, adică prin condiția noastră “căzută”. În orice caz, naționalismul *devine* mai degrabă bun sau mai degrabă rău în funcție de *cum* este trăit și pus în lucrare, adică în funcție de calitatea umană, de rectitudinea interioară a celor care îl slujesc. Pe de altă parte, dacă *națiunile* sînt realități deopotrivă necesare și legitime în ordinea firească a lumii, *naționalismele* – de data aceasta nu ca sentimente de apartenență, ci ca arme ideologice – sînt legitime fără să fie și necesare. Sau, mai bine zis, ele nu au fost necesare ca atare atîta vreme cît n-a existat o agresiune politică deschisă împotriva organicității vieții etno-comunitare. Din momentul în care această agresiune a apărut și s-a extins, prin ideologiile dizolvante ale modernității, naționalismele pot reprezenta – și au și ajuns să reprezinte – necesități vitale la nivel colectiv[9].

Că ar fi fost de preferat ca sentimentul național să nu se politizeze, ci să fie trăit fără ostentație în firescul existenței, aceasta se poate spune; numai că evoluția lucrurilor a fost alta, iar astăzi stăm în bătaia consecințelor ei, fie că ne place, fie că nu. Oricît ar părea de paradoxal, naționalismele, în ultimă analiză, nu sînt atît creații ale “naționaliștilor” (cum proclamă politologii de serviciu ai “erei post-westfaliene”, care pregătesc opinia publică mondială pentru proclamarea oficială a “morții națiunilor”), cît ale acelor agenți dizolvanți ce-au tîrît, cu “echerul” și “compasul”, lumea lui Dumnezeu spre cel mai mare deșert spiritual al istoriei. Abătute de la scopul pervers cu care au fost asmuțite pe scena politică a lumii, lămurite asupra lor însele în cîteva experiențe radicale ale modernității, reasumate în prelungirea vie a tradiției și transfigurate în lumina credinței, naționalismele au ajuns arme redutabile și temute întoarse contra manipulatorilor „ordinii mondiale”, forme de autoreglaj ale existenței istorice firești în drumul omenirii spre eshaton, „lecție” de „răzbunare” a Firii împotriva celor care cred că o pot silui nepedepsiți.

[1] Masoneria modernă, structurată în prima jumătate a secolului al XVIII-lea, este o organizație internațională fundamental ocultă, imuabilă în principii, dar proteică în forme, avînd drept scop dizolvarea ordinii tradiționale și înlocuirea ei cu o “nouă ordine mondială”, anticreștină și antinațională (toate formele de stîngism politic și de anarhism revoluționar au crescut din această rădăcină). Dinspre sfîrșitul secolului al XIX-lea și pînă spre jumătatea secolului XX, a circulat curent sintagma de “iudeo-masonerie”, motivată prin prezența masivă a elementelor iudaice în ideologia, simbolistica, ritualurile și ierarhiile masonice, de existența unor loji masonice exclusiv evreiești (precum faimoasa *B'nai B'rith*) și de “divulgarea” așa-numitelor *Protocoale ale Întelepților Sionului* (a căror paternitate evreiască a fost însă vehement contestată). Desigur, în toate acestea, adevărul și exagerările se amestecă într-un mod deconcertant. Evreiască sau nu, masoneria se mlădiează strategic pe contextul specific al fiecărei epoci, cu un abil realism pragmatic, asociat cu o machiavellică lipsă de scrupule (“scopul scuză mijloacele”). Se poate recunoaște în cosmopolitismul sau internaționalismul masonic pervertirea premeditată a universalismului creștin. *Universalismul* autentic este *polimorf* și *spiritualist*, în vreme ce *internaționalismul* modern și contemporan este *amorf* și *materialist*. În privința (franc)masoneriei, a se vedea, ca mai la îndemînă, sintezele relativ recente ale d-lor Radu Comănescu și Emilian M. Dobrescu (în care se află și suficiente indicații bibliografice): *Franc-masoneria. O nouă viziune asupra istoriei lumii civilizate*, vol. I, Ed. Valahia, București, 1991, vol. II, Ed. Europa Unită, București, 2004; *Istoria Franc-masoneriei universale (926-1960)* și *Istoria Franc-masoneriei române (1734-1991)*, vols. I-II, Ed. Tempus, București, 1992; *Istoria Franc-Masoneriei (1960-1968)*, vol. III, Ed. Tempus, București, 1995. O carte ce a făcut mare vîlvă la noi – Nicolae C. Paulescu, *Spitalul, Coranul, Talmudul, Cahalul, Franc-Masoneria*, București, 1913 (reed. parțială: *Francmasoneria*, Editura Majadahonda, București, 1996) – este astăzi greu “digerabilă”. Pentru *Protocoalele Întelepților Sionului*, există o ediție românească bogat comentată, scoasă la Orăștie, în 1923 (trad. Ion I. Moța; reed. Editura Alma Tip, București, 1997). O altă versiune românească (Virginia Thomas) este inclusă în volumul *Texte care au zguduit lumea* (Editura Moldova, Iași, 1995, pp. 11-105). Sf. Sinod al Bisericii Ortodoxe Române a condamnat oficial francmasoneria în 1937, mai ales pe baza unui studiu-raport întocmit de Mitropolitul Nicolae Bălan (cf. *Mișcarea*, anul III, nr. 1/22 și urm., sau *Scara*, treapta a doua, 1997, p. 165 și urm., dar și Mihail Gavril, *Biserica, Sinagoga, Loja...*, Editura Puncte Cardinale, Sibiu, 2006, cu reproducerea hotărîrii sinodale). Bagatelizarea așa-numitei “paradigme conspiraționiste” de către *establishment*-ul istoriologic și politologic actual se izbește nu atît de perpetuarea obsesiilor conspiraționiste de tip vulgar (care au, nu o dată, nota lor de caragialism), cît de rezultatele altor cercetători serioși, dar mai puțin aliniați, care au dovedit cu prisosință implicarea masoneriei în toate marile revoluții dintre 1789 și 1917 (cf., de pildă, mai ales pentru bogata bibliografie comentată, lucrarea lui Gian Pio Mattoigno, *Masoneria și Revoluția franceză*, Editura Anastasia, București, 1998, inclusiv postfața semnată de Radu Comănescu – istoric al francmasoneriei, iar în urmă mason el însuși – și semnificativ intitulată “Masonii – «ziditorii» istoriei moderne”).

[2] Cf., de pildă, Alexander Yanov, *The Russian New Right*, University of California, Berkeley, 1978 (autorul este evreu ex-sovietic), sau Aldo Ferrari, *A treia Romă. Renașterea naționalismului rus*, Editura Anastasia, București, 1999 (în italiană studiile au apărut în 1986 și 1989), cu prezentarea straniei mișcări *Pamjati* (“Memoria”). Această linie nu trebuie confundată cu cea a lui Aleksandr Soljenițîn, al cărui naționalism creștin are cu totul alte baze, dincolo de puritatea și prestața sa morală (cf., între altele, *Chestiunea rusă la sfîrșit*

de secol XX, Editura Anastasia, București, 1995, cu memorabila prefață a regretatului Alexandru Paleologu).

[3] Întruchipată îndeosebi de Nicolae Bălcescu și, cu morgă hugoliană, de Ion Heliade-Rădulescu. Este vorba de răstimpul cuprins, cu aproximație, între 1840 și 1870, caracterizat printr-un amestec mai degrabă bizar de ideologie romantică și iluministă.

[4] Cel mai bine ni-l redă pe Hasdeu, din acest punct de vedere, excelenta ediție a lui Mircea Eliade (B. P. Hasdeu, *Scriseri literare, morale și politice*, 2 vols., Fundația pentru Literatură și Artă, București, 1937). A se vedea și Mircea Eliade, *Despre Eminescu și Hasdeu*, Editura Junimea, Iași, 1987.

[5] Astăzi avem restituită integral și profesional publicistica eminesciană în ediția Perpessicius: M. Eminescu, *Opere*, vol. IX-XIII (apărute între 1980 și 1989, sub coordonarea lui Al. Oprea, apoi a lui D. Vatamaniuc și P. Creția). O carte despre *Naționalismul lui Eminescu* a dat D. Murărașu în 1932 (reed. Editura Pacifica, București, 1994). Cărțulia lui Constantin Papanace, *Mihai Eminescu – mare precursor al legionarismului românesc* (Ed. “Armatolii”, Cetatea Eternă [Roma], 1951; reed. 1975) păcătuiește prin exces de ideologizare partizană. Cea mai bună expunere sintetică rămîne cea a lui G. Călinescu (din *Opera lui Mihai Eminescu*, cap. “Filozofia practică”).

[6] Mai târziu, Iorga va intra în conflict cu noua generație naționalistă (așa cum intrase și A. C. Cuza). Deși salutase, la începutul lui 1937, pilda de eroism jertfelnic a lui Moța și Marin (art. “Doi băieți viteji: Moța și Marin”, în *Neamul românesc* din 19 ianuarie 1937), în 1938 va avea un rol important în acțiunea de “decapitare” a Mișcării Legionare (începută cu arestarea, parodia de proces și asasinarea în stare de detenție a lui Corneliu Codreanu); în 1939 va lovi cu piciorul în cadavrele legionare expuse “pe caldarîmul Cotrocenilor după omorîrea lui Armand Călinescu” – fapte ce au condus, pe fondul tensionat al epocii, la oribilul și inutilul asasinat comis în 1940 de un grup legionar rebel (N. Steinhardt, relatînd incidentul – cf. *Jurnalul fericii*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1991, p. 387 –, comentează: “Dar niciodată turpitudinea victimei nu scuză pe ucigaș. Nu încapă deci scuză pentru cele petrecute în pădurea de la Strejnicu, ci numai – pentru noi, nu pentru ucigaș – încredințarea că dreptul și nedreptul, lumina și întunericul, binele și răul sînt distribuite în mod mai peștiț decît bănuiam. Lui Iorga, de altfel, i se aplică întocmai vorbele lui Bossuet despre abatele de Rancé: *C’est un homme contre lequel on ne saurait avoir raison*. E atît de mare încît nu poți avea dreptate împotriva lui”). Să menționăm și definiția pe care un coleg de generație și crez naționalist, Octavian Goga, i-o dăduse lui Iorga încă din anii '20: “... monumentala incarnație a prorocului care și-a mîncat tablele legii” (*Mustul care fierbe*, Imprimeria Statului, București, 1927, p. 88).

[7] Figura “apostolică” a lui N. Steinhardt (ca și aceea, mai problematică, a “protocronistului” Edgar Papu, umbrită, mai ales în ultimii săi ani, de penibile cîrdășii conjuncturale) ridică o

problemă interesantă din unghiul de vedere al temei naționale: posibilitatea ca un “alogen” să intre – în cazul de față pe calea Ortodoxiei și a culturii – în comunitatea de sensibilitate și destin a unui neam.

[8] Stînga – fie ea comunistă sau democratică – trăiește cu un fel de psihoză a “culturii de dreapta”. Marea piatră de poticnire a stîngii democratice actuale, atunci cînd vine vorba de dreapta creștină românească, nu-i atît principala și controversata ei expresie politică (Mișcarea Legionară), cît consistentele ei expresii culturale (“școala” lui Nae Ionescu, gruparea “gândiristă” etc.). Dreptei politice i se pot găsi mai ușor punctele slabe (fie reale, fie contrafăcute propagandistic); cu operele culturale adeseori remarcabile ale atîtor personalități de dreapta (unele de notorietate universală) nu se poate însă “jongla” la fel de ușor. Multe dintre aceste personalități nu numai că legitimează România modernă pe planul valorilor autentice, dar se constituie de la sine și în puncte de fascinație pentru destui reprezentanți ai generației tinere (lipsite, în genere, de ilustre modéle contemporane). Aici este miezul problemei: *dreapta culturală legitimează, fie și indirect, dreapta politică*. De aceea, anumite cercuri intelectuale ale stîngii democratice au dus și continuă să ducă o campanie susținută împotriva lui Eminescu, a unor “vîrfuri” ale culturii noastre interbelice (Nicolae Paulescu, Nichifor Crainic, Nae Ionescu, Lucian Blaga, Mircea Vulcănescu, Petre Țuțea, Dumitru Stăniloae, Constantin Noica etc.) sau a unor mari personalități ale exilului postbelic (cazul Mircea Eliade, cazul Vintilă Horia, iar în ultimii ani și cel al “apostatului” Emil Cioran). Confundîndu-se îndeobște Ortodoxia cu ortodoxismul politic sau cultural, Biserica Ortodoxă Română este și ea culpabilizată în mod curent ca fost – dar și actual – bastion al “reacționarismului” românesc.

[9] Dincolo de toate incriminările mapamondului, se știe prea bine cît de mult datorează Spania, Portugalia sau Chile regimurilor naționaliste autoritare ale lui Franco, Salazar și Pinochet, care și-au salvat efectiv țările de la dezastru (faliment economic, anarhie și comunizare) și au lăsat în urmă o prosperitate pe care regimurile socialiste succedente au reușit s-o risipească iresponsabil în doar cîțiva ani!